

Rokiškis

Sanos Melleraitės

ir Matildos Olkinaitės akimis

Rokiškio krašto muziejaus darbuotojai stengiasi išsaugoti Rokiškyje gyvavusios didžiulės žydų bendruomenės istorinį palikimą. 2007 m. muziejus išleido edukacinį leidinį „Kas mena Rokiškio krašte gyvenusius žydus“. 2009 m. sukūrė filmą „Jie gyveno Rokiškyje“ apie litvakų bendruomenę Rokiškyje. 2011 m. buvo vykdomas projektas „Kas mena Rokiškyje gyvenusius žydus“: muziejaus informaciniame terminale buvo sukurta virtuali paroda, parengtas edukacinis maršrutas, skirtas žydų bendruomenės gyvenimui Rokiškyje. 2013 m. minint Europos žydų kultūros dieną, buvo surengta ekskursija Rokiškio miesto gyventojams, kurie norėjo susipažinti su istoriniu ir kultūriniu litvakų palikimu Rokiškyje. Muziejuje vyksta įvairūs renginiai, skirti žydų kultūrai ir atmintinoms datoms.

Tarp Rokiškio krašto muziejaus ir Rokiškio krašto litvakų bendruomenės išsivijoje užsimezgė glaudus bendradarbiavimas, keičiamasi istorine medžiaga, į muziejų atvyksta svečių iš viso pasaulio, ieškančių savo protėvių pėdsakų Rokiškyje.

2004 m. Rokiškyje lankėsi rašytoja iš JAV Ellen Cassedy. Ji domėjosi Rokiškio litvakų bendruomenės gyvenimu bei įvykiais Rokiškyje holokausto metu. 2012 m. Rokiškio „Romuvos“ gimnazijoje Ellen Cassedy pristatė savo knygą „Mes esame čia. Prisiminimai apie holokaustą Lietuvoje“. Rašytoja Rokiškio krašto muziejuje svečiavosi ir 2014 metais.

2011 m. Rokiškio krašto muziejuje lankėsi Susan Wine (kairėje), kuri muziejui padovanojo Levino-Susmano šeimų savaitraščio rinkinį.

Rašytoja Ellen Cassedy pristatė savo knygą Rokiškio „Romuvos“ gimnazijoje 2012 m.

Itin draugiškai ir produktyviai Rokiškio krašto muziejininkai bendrauja su litvakų palikuonių teisininku Philip Shapiro iš JAV. Jis yra įkūręs litvakų fondą, kurio surinktomis lėšomis prie Rokiškio žydų kapinių buvo pastatytas paminklas, skirtas Rokiškyje gyvenusiai ir 1941 m. sunaikintai žydų bendruomenei atminti. Šio fondo lėšomis buvo pastatyta kapinių tvora ir vartai, dar planuojama visą kapinių teritoriją apsodinti gyvatvore.

Philip ir Aldonos Shapiro dėka Rokiškio krašto muziejaus mokslinis archyvas ir fondai papildomi nauja istorine medžiaga bei eksponatais, susijusiais su Rokiškyje gyvenusia žydų bendruomene.

Rokiškio krašto muziejaus bičiuliai ir rėmėjai Philip ir Aldona Shapiro 2013 m.

*„...kapinėse užmigę, tebelaukia savo vaikų“
Vytautas Bložė
Įrašas ant paminklo Rokiškyje gyvenusiai
žydų bendruomenei atminti.*

*Sana Melleraitė-Levin (antra iš dešinės) su
sūnumis ir Rokiškio krašto muziejaus
darbuotojais 2013 m.*

2013 m. rugsėjo 13 d. į Rokiškį atvyko Sana Melleraitė-Levin su sūnumis. Ji Rokiškio litvakų palikuonė, šiuo metu gyvenanti Izraelyje. 1941 m. birželį jos šeima buvo ištremta į Sibirą. Savo šeimos istoriją ir prisiminimus apie gyvenimą Rokiškyje ji įamžino knygoje „Kitoje geležinės uždangos pusėje“. Ši knyga bei tragiško likimo jaunos poetės Matildos Olkinaitės kūryba paskatino mus išleisti šį leidinį.

Rokiškis Regional Museum employees are seeking to preserve historical heritage of the large Jewish community, which existed in Rokiškis. In year 2007 Rokiškis Regional Museum released educational publication “Who remembers about Jewish who lived in Rokiškis region”. In year 2009 they created a film “They lived in Rokiškis” about litvakes community in Rokiškis. In year 2011 there was created the project, who remembers about Jewish, who lived in Rokiškis: in museum informational terminal there was created virtual exhibition, educational route dedicated to Jewish community's life in Rokiškis. In year 2013, commemorating European Day of Jewish Culture, was organized an excursion for Rokiškis city dwellers, who wanted to become acquainted with historical and cultural litvakes legacy in Rokiškis. Various events dedicated to Jewish culture and memorable days take place in museum.

Close cooperation between Rokiškis Regional Museum and Rokiškis region litvakes community in emigration started, exchanges with historical material, the museum is visited by the guests from the whole world, searching for ancestors' traces in Rokiškis.

In year 2004 Rokiškis was visited by the writer from USA, Ellen Cassedy. She took interest in Rokiškis litvakes community life and events in Rokiškis during the holocaust. In year 2012, in Rokiškis “Romuva” gymnasium Ellen Cassedy introduced her book “We are here. Memories of the Lithuanian Holocaust”. Writer also visited Rokiškis Regional Museum in year 2014.

In year 2011 Rokiškis Regional Museum visited Susan Wine (on the left), who presented the museum with Levin-Susman families weekly collection.

Writer Ellen Cassedy introduced her book in Rokiškis “Romuva” gymnasium, in year 2012.

Especially friendly and productively Rokiškis Regional Museum workers communicate with descendant of litvakes, lawyer Phillip Shapiro from USA. He has established the fund of litvakes, with which collected finances, near Rokiškis Jewish Cemetery was built a memorial, dedicated to remember Jewish community, who lived in Rokiškis and in year 1941 was destroyed. Also with the finances of this fund was built cemetery fence and gates, besides, we are planning to plant all the cemetery territory with the hedge.

Thanks to Philip and Aldona Shapiro, Rokiškis Regional Museum scientific archive and funds are stored with new historical material and exhibits, related to Jewish community who lived in Rokiškis.

Rokiškis Regional Museum friends and supporters Philip and Aldona Shapiro, 2013

“...in cemetery slept, are still waiting for their children” **Vytautas Bložė**

Record on the memorial dedicated to remember Jewish community who lived in Rokiškis

Sana Melleraitė-Levin (second from the right) with her sons and Rokiškis Regional Museum workers, 2013.

In 13 September 2013 Sana Meleraitė-Levin with her sons came to Rokiškis. She is the descendant of Rokiškis litvakes, at this moment she lives in Izrael. In June of 1941, her family was exiled to Siberia. Her familie's history and memories about life in Rokiškis, she recorded in a book “In the Other Side of the Iron Curtain”. This book and the oeuvre of tragic fate young poet – Matilda Olkinaitė, encouraged us to release this publication.

Prieškarinis gyvenimas Rokiškyje 1930–1941 m.

Aš labai seniai galvojau parašyti apie Stalino laikotarpį, kai Sovietų Sąjunga „išlaisvino“ Lietuvą. Prieš Pabaltijo okupaciją aš turėjau nuostabią ir laimingą vaikystę: pas mus buvo auklytė, namų šeimininkė ir geras butas su gražiais (tais laikais) baldais. Iki šiol atsimenu ir matau fotografijose prabangiausią indaują svetainėje, ant kurios stovėjo nuostabi krištolinė vaza. Aš pamenu savo mokyklos direktorių poną Rozenšteiną – aukštą, gražų žmogų su akiniais, kurį dažnai prisimenu bėgiojantį po klases ir laiptais: tai jis vienus pagirs, kitus pabars ar tiesiog pasijuoks kartu su jais. Aš išsaugojau keletą mokyklinių fotografijų. Viena iš Purimo šventės, kur visi moksleiviai pasipuošę tradiciniais šventiniais drabužiais, o antra – pradinės mokyklos baigiamoji klasė, kuri jau pasipuošusi gimnazistų uniformomis.

Mūsų, Mellerų, šeima iki karo gyveno Lietuvoje, Rokiškio mieste. Reikia pabrėžti, kad šeima buvo didelė: mano tėtis Judelis, keturi jo broliai – Jochananas, Mordechajus, Šmuelis ir Mošė, jų vaikai ir mano močiutė Dvora su seneliu Abraomu iš tėvo pusės.

*Moksleiviai pasipuošę Purimo šventei.
Fotografija iš Mellerų šeimos archyvo.*

Mano mamos Jachos (Jachovetos) giminaičiai taip pat gyveno Lietuvoje, Telšių mieste. Tai taip pat buvo didžiulė šeima – du mamos broliai – Jankelis ir Josifas, dvi seserys – Rašėlė ir Rivka ir mano močiutė Cipora bei senelis Mošė Levitinais. Jie dažnai atvykdavo pas mus į svečius per šventes ir gimtadienius.

Per šabą ir šventes mūsų didžiulė šeima susirinkdavo kartu, eidavome į sinagogą, susitikdavome su draugais. Šiuos susitikimus lydėdavo audringos diskusijos apie politinę situaciją Europoje ir Palestinoje, kadangi tai buvo neramūs laikai, kai Hitleris atėjo į valdžią ir kada Stalinas plėtojo savo okupacinę politiką, o Lietuva atsidūrė tarp kūjo ir priekalo.

Mes, vaikai, kol kas gyvenome linksmą ir nerūpestingą gyvenimą, žaidėme įvairiausius žaidimus. Visi mokėmės vienoje mokykloje, buvome prisirišę vienas prie kito, net gyvenome netoliese vienas kito – miestas buvo nedidelis. Gyventojų Rokiškyje buvo apie 6000, iš kurių pusė buvo žydai.

Mano tėvai vaidino vietiniame žydų teatre. Gautus už spektaklius pinigus aukodavo labdarai, žydams, gyvenantiems Palestinoje, ar norintiems ten emigruoti.

Mama buvo labai gabi aktorė ir šokėja, tačiau spektakliuose vaidino tik tada, kai gerai jautėsi. Mano tėtis nuolat ja rūpinosi, kadangi jos nuotaika dažnai keitėsi nuo depresijos iki euforijos. Mūsų mama sirgo, o tuo metu veiksmingų vaistų nebuvo. Mums, vaikams, neaiškindavo kas vyksta iš tikrųjų.

Mordechajus Melleras (pirmas kairėje) su saldainių fabriko darbuotojais XX a. 4 deš. RKM 5439/2

Broliai Mellerai buvo aktyvūs sionistinių organizacijų, tokių kaip „Šomer a cair“, „Visuotiniai sionistai“ ir t.t. nariai.

Tėtis, kaip ir jo broliai, vadovavo jaunimui, skatino juos mylėti ir mokytis žydų istoriją, pritarė kovai dėl žydų valstybės įkūrimo. Tėtis daug dirbo šeimos versle.

Iš penkių Mellerų šeimos brolių visi gyveno Rokiškyje, tik vyriausias brolis Mošė emigravo į JAV dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Judelis, Jochananas ir Mordechajus gyveno šeimyniniuose butuose, o Šmuelis nuosavame name, kuris prieš tai priklausė mūsų seneliui.

Pirmasis butas Rokiškyje, kuriame gyveno mūsų tėvai, buvo medinio namo antrame aukšte, kuris priklausė miesto teisėjui. Pirmą aukštą nuomavo Charmacų šeima, kuri augino tris sūnus: Josifą, Cheršalę ir Froikalę. Aš buvau vienintelė mergaitė ir pati mažiausia tarp visų šių berniūkščių. Jie nenorėdavo priimti manęs į savo žaidimus ir man nieko nelikdavo, kaip tik apsiašarojusiai eiti skūstis savo tėvams.

*Sana Melleraitė su broliu Menia
Fotografija iš Mellerų šeimos archyvo.*

Cheršalė žuvo Antrojo pasaulinio karo metu, o Froikalė mirė gete. Josifas karo metais dalyvavo partizanų judėjime prieš nacistus. Po karo jis išvyko į Izraelį, kur labai padėdavo naujai atvykusiems emigrantams [...].

1939 m. mes persikėlėm į kitą butą, kuris buvo naujame dviejų aukštų mūriniame name. Namas stovėjo miesto centre Nepriklausomybės aikštėje, toje pačioje vietoje, kur ankščiau stovėjo miesto kalėjimas. Išlikusia kalėjimo pastato dalimi namo šeimininkas Aršemas naudojosi kaip pagalbinėmis patalpomis savo statybinių prekių parduotuvei.

Parduotuvė ir Aršemo butas buvo pirmame aukšte, o mes gyvenome antrajame aukšte. Mūsų naujas butas buvo didesnis ir gražesnis už senąjį. Bute buvo 4 kambariai, 2 dideli balkonai, didelė virtuvė ir ilgas koridorius, kurio gale buvo vonia. Reikia pabrėžti, kad tai buvo vienas iš nedaugelio namų, kuriame buvo vandentiekis ir kanalizacija.

Naujajame bute buvo labai gera. Tėvai dažnai kviesdavosi svečių ir organizuodavo daug švenčių. Tačiau mūsų šeimai neilgai teko visu tuo mėgautis.

Jau 1940 m., po sovietų okupacijos, mus prievarta išmetė gyventi į sporto salę, kuri anksčiau priklausė mūsų senelio broliui Joseliui. Mūsų butas, kaip ir daugelis kitų gerų butų, buvo reikalingas okupacinės kariuomenės vadovybei.

Visi Mellerų šeimos broliai valdė keletą nedidelių įmonių – fabrikų. Tai buvo įmonė po vienu stogu, jungianti kartono cechą, spaustuvę ir sacharino fabriką. Šprotų, olandiško sūrio ir saldainių fabrikai buvo įsikūrę kitose patalpose, skirtingose miesto dalyse. Sūrio cechas buvo senelio namų kiemo gale.

Aš atsimenu, kad senelio namo rūsyje buvo didelės patalpos, kur buvo brandinamas olandiškas sūris. Jis buvo įvairių formų – apvalus, kvadratinis. Aš ten būdavau su tėčiu, kai jis ateidavo aplankyti savo tėvų ir patikrinti sūrio būklės. Kiekvienas iš brolių vadovavo vienai iš įmonių.

Už sūrio ir šprotų gamybą buvo atsakingas Šmuelis, saldainių fabriką – Mordechajus, o mano tėtis Judelis su broliu Jachananu vadovavo kartono cechui, spaustuvei ir sacharino gamybai. Tėtis buvo atsakingas ir už produkcijos realizavimą ir važinėjo po rajonus sudarinėti sutartis su parduotuvėmis ir kitais pirkėjais.

Mordechajaus Mello saldainių fabriko darbininkės XX a. 4 deš. RKM 28839

A š p u i k i a i atsimenu tą pastatą, kuriame buvo vykdoma visa ši gamyba, kadangi tėtis ten praleisdavo didžiąją dalį savo laiko ir kartais pasiimdavo mane kartu su savimi. Pastatas buvo pačiame Vytauto gatvės gale, šalia tuščio lauko, kur tėtis mane mokė važiuoti dviračiu.

Aš taip gerai atsimenu fabriko pastatą, kad net galėčiau jį nupiešti iš atminties. Tai buvo ilgas vienaaukštis pastatas su daug siaurų langų ir mažomis durimis. Toje pačioje gatvėje, miesto centre, netoli nuo miesto šulinio, buvo ir mano senelio namas [...].

Iki karo padėtis Lietuvoje buvo rami ir stabili. Galima pasakyti, kad aš visai nejaučiau jokio antisemitizmo nei gatvėje, nei mokykloje. Mano pusbrolis Mulia, Jochananano Mello sūnus, mokėsi lietuviškoje mokykloje, o mano brolis įstojo į lietuvišką gimnaziją.

Mulia pasakojo, kad jam labai patiko mokytis lietuviškoje mokykloje, nes turėjo laisvą laiką per tikybos pamokas. Žydų gimnazijos Rokiškyje nebuvo, tad daug žydų vaikų mokėsi lietuvių gimnazijoje. Gerbiant žydų religines tradicijas, mokytojai šeštadieniams neplanuodavo jokių rašto ir kontrolinių darbų bei leisdavo vaikams ateiti be portfelių. Broliai taip pat nejautė jokio antisemitizmo.

Rokiškis XX a. 3 deš. RKM 2296

Kulkomis nutildytos mūzos

Matilda Olkinaitė gimė 1921 metais. Trumpai mokėsi Kupiškyje, vėliau baigė Rokiškio J. Tumo-Vaižganto gimnaziją. 1939 m. pradėjo lituanistikos studijas Vytauto Didžiojo universitete Kaune. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui Matilda grįžo į gimtąjį Panemunėlį. Ten jos laukė žiaurus likimas – mirtis nuo nacių kulų. Matildos gimnazijos draugas kunigas K. Vaičionis prisimena paskutinį susitikimą su jau gete įkalinta Matilda. Kunigas Vaičionis Matildai siūlė bėgti, pasislėpti pas jo giminaičius Panevėžyje, tačiau ji atsisakė nenorėdama palikti savo šeimos...

Rankraščiai nedega, byloja išmintis. Šią taisyklę patvirtina iki mūsų dienų išlikęs M. Olkinaitės dienoraštis ir eilės, užrašytos mokykliniame sąsiuvinyje. Šį sąsiuvinį išsaugojo Panemunėlio klebonas J. Matelionis. Vėliau jį perdavė filologui, vargonininkui A. Andrijauskui.

Šiame 96 puslapių rankraštyje, retkarčiais iliustruotame autorės piešinukais, atsispindi visa jaunos poetės siela ir jos tragiško likimo nuojauta. Pradžioje džiaugsminga ir tyra Matildos poezija ilgainiui kinta, pamažu prisipildydama slogios nuotaikos, mirties vaizdinių ir pasaulio nedarnos suvokimo.

Matilda Olkinaitė
(sėdi antra iš dešinės, su lankeliu ant galvos)
Panemunėlio šešiametės mokyklos atidarymo šventėje.
XX a. 4 deš. RKM 45257

M. Olkinaitės literatūrinis palikimas saugomas Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio bibliotekoje.

Ar tai tiesa, ar pasaka
Aš nieko nežinau...
Mačiau, atėjo seserys,
Tris seseris mačiau.

Ir daug gėlių jos nešės,
Daug saulės ir gėlių
Ir buvo geltonkasės jos,
Ir mėlynų akių.

Paskui kažkas nusinešė
Ir saulę, ir gėles.
Išėjo jaunos seserys
Į tolimas šalis.

Mačiau tada aš ašaras,
Ir liūdesį mačiau...
Ar tai tiesa, ar pasaka
Aš nieko nežinau.

*Matilda Olkinaitė (sėdi pirma iš kairės)
pasipuošusi Naujųjų metų šventei.
XX a. 4 deš. RKM 45254*

1938 m. rugpjūčio 22 d.

Situacijos planas

„Dabar aš gyvenu, sakysim, Čekiškėj...“

(Taip rašė vienas. Jei neklystu.)

O aš rašau:

Dabar aš gyvenu, sakysim, Rokišky,
Skersinėj gatvėj Bernadetos kaimynystėj.

Matau pro vieną langą penkias obelis,
Pro kitą: Bernadetos namą ir bažnyčios bokštą –
Be to, dar daržą. Pagaliau ir dar kai ką,
Kas paprastai eilėraščiuose neminima.

Įdomus toks kvartalas, kur gyvename –
Čia pat Siauroji ir Pirties, ir Šiaurinė gatvė,
Ir visos aštuntokės čia sulindusios –
Ir aš taip. Ir mokaus Goethes biografiją.

Su ja, mat, surišta tokia istorija:
Man liepė papasakot. O ašen – nemokėjau –
Po to, po to – jau aiškios pasekos,
Ir mokslo metai skandalingai prasidėjo.

Ir taip aš gyvenu, sakysim, Rokišky,
Ir nagrinėju Goethe, kaipo tokį...
- Skersinė gatvė 3 – toks mano adresas –
Kvartalas, kur gyvena visos aštuntokės.

1938 m. rugsėjo 18 d.

Per gnoseologijos pamoką

Už trijų kalnų
Saulė leidos,
Vėlų vakarą
Mes išėjome.

Juodas angelas
Saulę nunešė –
Už trijų kalnų
Saulė leidosi.

Ak, sudie, sudie,
Nebegrįšime –
Jau atėjome
Už trijų kalnų.

Ir neradom ten
Saulės mylimos.
O atradom tik
Tamsų vakarą –
Už trijų kalnų
Saulė leidosi.

Ak, sudie, sudie –
Mes negrįšime.
Daug gėlių žydės
Ankstų rytmetį –
Ankstų rytmetį
Nebegrįšime.

1938 m. spalio 19 d.

Kainas ir Abeliai

Išėjo Abeliai, išėjo milijardai
Iš lūšnų griūvančių iš žėrinčių dvarų
Išėjo Abelių milijonas milijardų
Ir nubangavo tolimu keliu.

Jis buvo vienas ir sustabdė milijardus
Ir jie pažino brolių Kainą.
„Kur einat, Abeliai, kur einat, broliai mano?
Kuriuo keliu nuplauksite į laimę?“

Ir mato jis. Išėjo milijonas milijardų
Sau laimės nusipirkti už kruviną ėriuką...
Ir rankos kruvinos, ir akys krauju dega,
Ir kraujo gėrusios jų lūpos...

Jis vienas. Jų milijardai.
Ir gęsta akys. Nyksta jėgos... Ir širdy klaiku...
„Tu netrukdyk mums eisenos į laisvę!“
Ir nubangavo tolimu keliu...

Jis vienas. Jų milijardai.
Jie eina laimę pirkti už kruviną ėriuką...
Ir skamba būgnas, ir džiaugsmingos giesmės skamba,
O jis – didžiam skausme prie vieškelio suklupo.

1939 m. sausio 17 d.

Žmogaus širdis

Maža žmogaus širdie,
Ir klystanti, ir mylinti,
Ir virpanti džiaugsmu,
Ir plazdanti skausme –
Maža žmogaus širdie,
O kenčianti ir kylanti,
Aš taip myliu tave,
Maža žmogaus širdie!

1939 m. gruodžio 4 d.

Ši diena praėjo ir nuskendo kaip sunkus akmuo vandeny. Man nebuvo ypatingai liūdna, nei ypatingai linksma.

Visą vakarą sėdėjau pas šeimininkus ir tik dabar pajutau nemalonų jausmą dėl niekais nuėjusio vakaro.

Keista. Kokia aš kvaila ir kokios kvailos mano kalbos. Žinau tai, o mano anglimi valyti dantys vis šiepiasi kvilai šypsenai.

Kažkaip keistai pradėjau just gyvenimą. Aš jį juntu. Kai einu gatve blogai apsirengusi, kai džiaugiuos, sutaupiusi du rubliu, kai galvoju apie būtiną ir negalimą atsiskyrimą, kai mokausi kalbotyrą, kai myliu, kai myliu visomis savo mintimis. Visais savo jausmais – aš juntu gyvenimą.

O tu, mano drauge, palikai mane vieną. Aš einu viena į gyvenimą, kuris neparduoda džiaugsmo už sutaupytus du rublius.

Viskas taip toli. Panemunėlis, mama, Liuncia, kuri gyvena Vilniuj, vasara.

O gyvenimas taip arti. Pylimo ir Stepono gatvėj, mano šaltam kambary, mano tuščioj, didelėj, kaip bažnyčios vidus sieloj.

O tu palikai mane vieną ...

1941 m. vasario 2 d.

Rokiškio grafystės 1849 m. apskaitos dokumentuose (RKM 4034) nurodomi Rokiškio miesto gyventojai, jų gyvenamoji vieta, profesijos. Šiame dokumente nurodoma 40 žydų šeimų.

1873 m. per Rokiškį buvo nutiesta geležinkelio Peterburgas–Varšuva atšaka, sujungusi Daugpilį ir Radviliškį. Rokiškio miesto plėtra paspartėjo, nes iš Rokiškio buvo išvežama geros kokybės šiose apylinkėse užaugintų linų, kurie turėjo didžiulę paklausą Europos rinkose. Geležinkeliu buvo atgabenamos prekės, o į Rokiškį kėlėsi vis daugiau naujakurių, ieškančių palankių sąlygų verslui, amatams ir prekybai. 1885 m. Rokiškyje surašyti 187 namai ir 2649 gyventojai, iš jų 124 žydų šeimos.⁵

1897 m. žydai sudarė 75,5 proc. Rokiškio gyventojų. Rokiškio miestas išaugo. Apie 1910 m. mieste buvo 30 krautuvių, 16 smuklių, apie 30 amatininkų dirbtuvių, kurių savininkai dažniausiai buvo žydai. Rokiškio mieste kūrėsi įvairios žydų labdaros ir kultūros organizacijos. Žydų bendruomenė augo iki pat Pirmojo pasaulinio karo pradžios.⁶

Rokiškis Pirmojo pasaulinio karo metų atvirlaiškyje. RKM 45694

Pirmojo pasaulinio karo metu Rokiškio miestas nenukentėjo, tačiau karo padariniai buvo jaučiami visose gyvenimo srityse. Sustojo prekyba, verslai, nemažai žydų pasitraukė į Rusiją. Jie į Rokiškį sugrižo tik pasibaigus karui, 1918 m. atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę.

Paskelbus Nepriklausomybę žydų bendruomenė aktyviai įsitraukė į Rokiškio miesto ekonominį, kultūrinį ir politinį gyvenimą.

Rokiškio mieste gyveno žydų chasidų bendruomenė. Trys medinės sinagogos stovėjo Sinagogų gatvėje (toks pavadinimas išliko iki šiol), dar viena medinė sinagoga stovėjo dabartinėje Pirties gatvėje. Tarpukario metais žymiausias Rokiškio žydų rabinas buvo Samuelis Sniegas. Apie šią iškilią asmenybę „Lietuvos aidas“ (1933 m., Nr. 221) rašė, kad „Rokiškio žydai nemažai prisidėjo prie Lietuvos Nepriklausomybės gynimo. Pirmajame Lietuvos Nepriklausomybei ginti komitete buvo ir rokiškėnas, vėliau Lietuvos kariuomenės žydų kapelionas rabinas Samuelis Sniegas.“⁸

*Rabinas Samuelis Sniegas mokykloje
(sėdi pirmas iš dešinės). RKM 38163*

1921 m. Rokiškyje buvo įsteigta Bucho ir Zalkindo žydų religinė Talmud Tora mokykla. Tarpukariu Rokiškyje veikė kelios mokyklos: Tarbut mokykla, kurioje mokėsi apie 200 mokinių ir Tarbut progimnazija, kurioje mokėsi apie 200 mokinių.⁹

Trumpai veikė ir sekuliari jidiš mokykla, tačiau 1928 m. dėl lėšų trūkumo buvo uždaryta. Tarbut mokykloje dėstė mokytojai J. Kaspi, A. Joselevičius, D. Sudarskis. Progimnazijoje - J. Zametas, J. Kaspis, D. Sudarskis, A. Joselevičius, Grinbergai ir F. Grinšteinas bei du mokytojai lietuviai, dėstantys lietuvių kalbą ir menus.

Kurį laiką veikė ir Javnės mokykla, bet neišlaikiusi finansinės konkurencijos su Tarbut mokykla vėliau buvo uždaryta.¹⁰ Dalis žydų sėkmingai mokėsi lietuviškoje gimnazijoje. Čia jie buvo atleisti nuo rašymo šeštadieniais. Per šabą taip pat negalėjo vykti jokie egzaminai ar patikrinimai.¹¹ Tarpukariu veikė ješiva, kurioje mokėsi jaunuoliai iš Rokiškio bei Zarasų miestelio.¹² Be to, vyko ir aktyvus kultūrinis gyvenimas: veikė jidiš teatras, buvo atvykusi teatro trupė iš Varšuvos, kuri kartu su vietos žmonėmis statydavo spektaklius. Vėliau patys rokiškėnai savarankiškai rengdavo spektaklius.¹³ Veikė meno mylėtojų draugija, 1922 m. Avigdoras Arielis Glombotzkis įkūrė skautų draugovę.¹⁴ Rokiškyje veikė ir labdaros draugijos, ambulatorija neturtingiems ligoniams, „oze“ skyrius, našlaičių prieglauda, kurios direktore buvo Chana Šadur.¹⁵

Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu žydų tautybės rokiškėnai aktyviai dalyvavo Rokiškio miesto savivaldoje. Lietuvoje leidžiamas mėnesinis žurnalas „Savivaldybė“ (1934 m. Nr. 12) rašė, kad Rokiškio savivaldybėje 1934 m. iš 12-kos tarybos narių - penki žydai: Peisachas Ruchas, Abromas Etingofas, Abromas Charmacas, Solomonas Finkelis, Izraelis Zametas.¹⁶

Rokiškio miesto taryba 1934 m.

Taip pat žydams priklausė didesnioji dalis Rokiškio miesto parduotuvių, įmonių, dirbtuvių. A. Chonas prekiaavo geležimi, Z. Gafanovičius prekiaavo radijo, dviračių, baldų ir elektros prekėmis, F. Levinienė - tabako ir galanterijos prekėmis, I. Bodnevas - batais, D. Gollandas - žibalo prekybos įmonės savininkas.¹⁷ 1931 m. Rokiškyje buvo 177 verslo įmonės, iš jų 89 (76%) priklausė žydams.

Senieji rokiškėnai iki šių dienų prisimena gydytojus Gandelmanus, dantų gydytoją Berelį Cindelį, vaistininką M. Šerą, advokato veikla Rokiškyje sėkmingai besivertusį Naumą Trifskina, kuris 1930 m. apdovanotas Vytauto Didžiojo ordino 3-ojo laipsnio medaliu. Dienraštis „Lietuvos aidas“ 1933 m. Nr. 221 straipsnyje „Rokiškio žydų bendruomenė“ rašė: „Susigyvenimas tarp lietuvių ir žydų Rokiškyje yra girtinas.“¹⁸

1940 m. sovietinė okupacija visu žiaurumu užgriuvo ir Rokiškio žydus - prekybininkus bei verslininkus. Okupacinis sovietų režimas nacionalizavo A. Chono, Ch. Finkelio, M. Rucho, D. Golando, Mellerų šeimos ir kitų žydų savininkų parduotuves bei įmones. 1941 m. birželio mėnesį sovietinė valdžia į Sibirą ištrėmė ir rokiškėnus žydus prekybininkus, verslininkus, gydytojus.¹⁹

1941 m. birželį, Lietuvą okupavus Vokietijos kariuomenei, prasidėjo nacių organizuotas žydų persekiojimas ir žudymas. 1941 m. liepos 27 d. pradėtos masinės žydų tautybės Lietuvos piliečių egzekucijos vyko iki 1941 m. rugpjūčio pabaigos. Rugpjūčio 15–16 d. netoli Rokiškio esančiame miške, prie Bajorų kaimo, buvo sušaudyta apie 3200 žydų. Rugpjūčio pabaigoje Antanašės kaime buvo nužudyta daugiau kaip 1000 žydų. Šiuo metu Rokiškyje negyvena nei vienas litvakų palikuonis.

Holokausto vieta netoli Bajorų k.

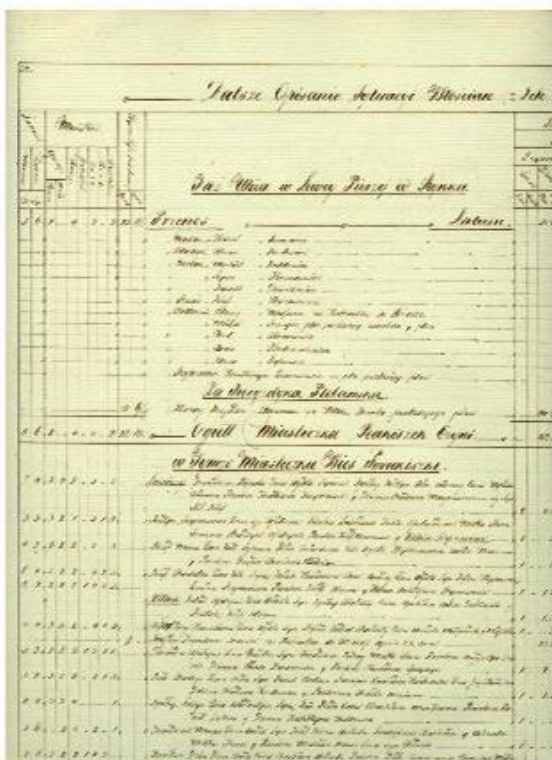
Literatūros sąrašas

1. Miškinis A. *Rokiškio miesto istorinė raida (iki 1969 m.) Rokiškis: miestas, kraštas žmonės*. Vilnius, 1999.
2. Miškinis A. *Rokiškio miesto istorinė raida (iki 1969 m.) Rokiškis: miestas, kraštas žmonės*. Vilnius, 1999.
3. RKM 4035 1825 m. Rokiškio dvaro inventoriaus knyga.
4. Miškinis A. *Rokiškio miesto istorinė raida (iki 1969 m.) Rokiškis: miestas, kraštas žmonės*. Vilnius, 1999.
5. Miškinis A. *Rokiškio miesto istorinė raida (iki 1969 m.) Rokiškis: miestas, kraštas žmonės*. Vilnius, 1999.
6. Miškinis A. *Rokiškio miesto istorinė raida (iki 1969 m.) Rokiškis: miestas, kraštas žmonės*. Vilnius, 1999.
7. <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/745/>
8. <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/745/>
9. *Lietuvos aidas* Nr. 12. 1933 m.
10. <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/745/>
11. <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/745/>
12. <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/745/>
13. <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/745/>
14. <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/745/>
15. <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/745/>
16. <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/745/>
17. *Savivaldybė*. Nr. 12. 1934 m.
18. *Lietuvos aidas* Nr. 221. 1933 m.
19. <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/745/>

Litvakes community in Rokiškis

In XVII century Rokiškis Jews were mentioned in historical sources for the first time. In manuscripts which are kept in Vilnius University library, there is written that in Rokiškis frontier station Jewish Izraelis Heliševičius¹ collected tolls in year 1695. In year 1700, in Rokiškis church inventory there was also mentioned local Jews, who paid taxes for parson with meat. It is likely that they were animal butchers. In year 1740 in Rokiškis already stood a synagogue. In year 1784 in town lived 26 Jewish families².

In year 1784 in Rokiškis kahal taxes payers list there is mentioned 21 Jewish family, who lives in Rokiškis. About the activity of Jews who lived in Rokiškis town, there is also mentioned in beginning of XIX century documents which are kept in Rokiškis Regional Museum. In those days owner of the county Ignotas Tyzenhauzas (1760-1822) reconstructed the old town of Rokiškis. By the initiative of the count in the centre of the town emerged large rectangular square, and its edges were decorated with stylish classicistic style buildings. For building works was hired various craftsmans: brick makers, bricklayers, painters, people who heat a stove, glaziers, tinker. Professions of craftsmans who the county hired were various. In manor documents among craftsmans surnames Jews are also mentioned.³

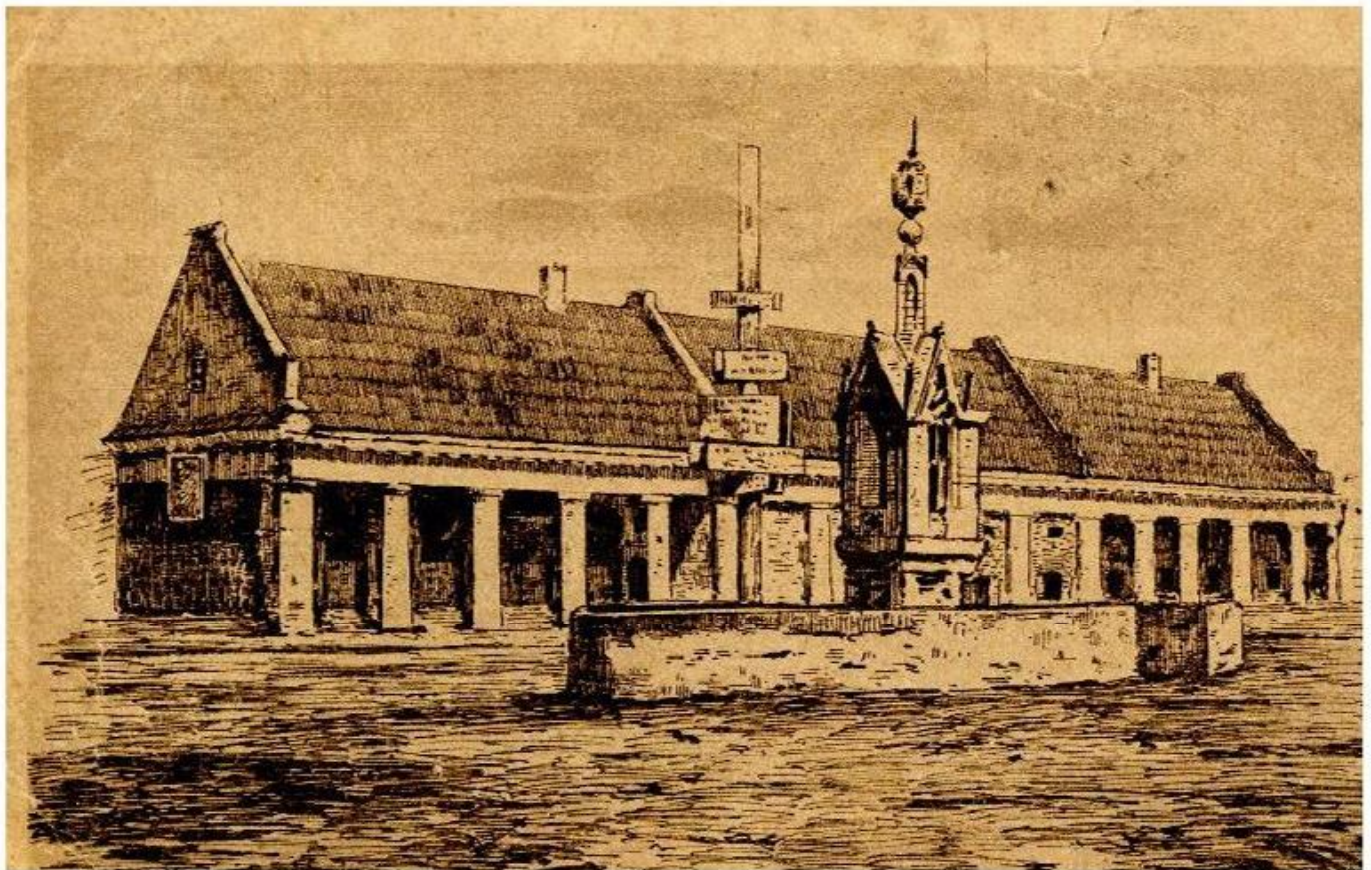
In year 1825, in Rokiškis manor archive documents, which are kept in Rokiškis Regional Museum (RRM 4035), while describing Rokiškis town dwellers, there were mentioned 43 families, who lived in town, 20 of them were Jewish. They practised trading and handicrafts.⁴

1825, Rokiškis county inventory book page, in which are indicated Jews craftsmans who worked in Rokiškis town. RKM 4035

In year 1849 Rokiškis county accounting documents (RRM 4034) there is indicated Rokiškis city dwellers, their place of residence, professions. In this document is indicated 40 Jewish families.

In year 1837 across Rokiškis was built railway Petersburg-Warsaw branch, which joined Daugpilis and Radviliškis. Rokiškis city development gathered speed, because from Rokiškis was exported good quality flaxes, grown in this surroundings which had huge demand in Europe markets. Goods were delivered by railway, and more and more settlers were moving to Rokiškis, who were searching for favourable conditions for business, handicrafts and trading. In year 1885 in Rokiškis were written 187 houses and 2649 residents, from which 124 were Jewish families.⁵

In year 1897 Jews made up 75.5 percent of Rokiškis residents. Rokiškis city increased. About year 1910 in the city was 30 shops, 16 pubs, about 30 craftsman workshops, which owners usually were Jews. In Rokiškis city various Jewish charity and culture organizations were built up. Jewish community growing process remained till the beginning of the First World War.⁶

Rokiškis in postcard of the First World War years. RKM 45694

During the time of the First World War city did not suffered, however ravages of war were felt in all fields of life. Trading, businesses had stopped, quite a few Jews departed to Russia. They came back to Rokiškis only when the war had finished, in year 1918, when Lithuanian Independence was renewed.⁷

When Independence was declared, Jewish community actively engaged in Rokiškis city economical, cultural and political life.

In Rokiškis city lived Jewish Chasid community. Three wooden synagogues stood in Synagogues street (such title remained till now), one more wooden synagogue stood in current bath street. During the Interwar Years, the most famous Jewish Rabbi of Rokiškis was Samuelis Sniegas. "Echo of Lithuania" (1993, No. 221) wrote about this prominent person, mentioning that Rokiškis Jews quite a few contributed to the defence of Lithuanian Independence. Rokiškis citizen, later Lithuanian army Jewish chaplain rabbi Samuelis Sniegas was also in the first committee for the defence of Lithuanian Independence."⁸

*Rabbi Samuelis Sniegas in the school
(sitting 1 st. on righth)*

In year 1921, in Rokiškis was established Buch and Zalkind Jewish religious Talmud Tora school. During the Interwar in Rokiškis functioned several schools: Tarbut school, in which had been learning about 200 students and Tarbut progymnasium, in which had been learning about 200 students.⁹

For a short period of time there functioned secular Yiddish school, however in year 1928 because of the lack of funding it was closed. In Tarbut school these teachers had taught: J. Kaspi, A. Joselevičius, D. Sudarskis. In progymnasium - J. Zametas, J. Kaspis, D. Sudarskis, A. Joselevičius, Grinbergai and F. Grinšteinas, and two Lithuanian teachers, who taught Lithuanian language and arts.

For the time being Javnė school had functioned, but failing financial competition with Tarbut school, later it was closed.¹⁰ Part of Jews were successfully learning in Lithuanian gymnasium. Here they were freed from writing during Saturdays; during Sabbath also any exams or tests can not take place¹¹. During the Interwar yeshiva had functioned, in which youngsters from Rokiškis and Zarasai towns were learning.¹² Moreover, there was active cultural life: Yiddish theatre had functioned, theatre troupe from Warsaw had arrived, which together with local people staged performances. Later on, Rokiškis citizens themselves had independently arranged performances.¹³ There functioned art lovers association, in year 1922 Avigdoras Arielis Glombotzkis established scouts association.¹⁴ In Rokiškis also functioned charity associations, outpatient clinic for poor patients, „oze“ department, orphanage, which director was Chana Šadur.¹⁵

During the period of the first Lithuanian Republic Jewish nationality Rokiškis citizens had been actively participating in Rokiškis city autonomy. Monthly magazine published in Lithuania, „Municipality“ (1934, No. 12), wrote that in Rokiškis municipality, in year 1934 from 12 council members – 5 were Jews: Peisachas Ruchas, Abromas Etingofas, Abromas Charmacas, Solomonas Finkelis, Izraelis Zametas.¹⁶

Rokiškis city council members, 1935.

The larger part of Rokiškis city shops, factories, workshops also belonged to Jews. A. Chonas had traded in iron, Z. Gafanovičius traded in radio, bikes, furniture and electric items, F. Levinienė – in tobacco and haberdashery goods, I. Bodnevas – in shoes, D. Golandas – was the owner of kerosene trading company.¹⁷ In year 1931 in Rokiškis was 177 business companies, from which 89 (76%) belonged to Jews.

The elderly Rokiškis citizens till nowadays remember doctors Gandelmanai, dentist Berelis Cindelis, pharmacist M. Šeras, Naumas Trifskinas, who successfully took up lawyer practice, who in year 1930 was awarded Vytautas the Great order, 3rd degree medal. Daily newspaper “Echo of Lithuania” 1993, No. 221, in an article “Rokiškis Jewish Community” indicated that: “Contact among Lithuanians and Jews in Rokiškis is commendable” .¹⁸

Soviet occupation of year 1940 with all the ferocity descended and Rokiškis Jews – traders and businessmen. Occupational Soviet regime nationalized shops and factories which owners were Jewish: A. Chonas, Ch. Finkelis, M. Ruchas, D. Golandas, Melelrai families and other Jews. In June of 1941 Soviet government exiled to Siberia Jews of Rokiškis, who were, traders, businessmen, doctors.¹⁹

In June of 1941, when Lithuania was occupied by German army, nazi organized persecution and killing of Jews had started. In 27 July 1941 massive executions of Jewish nationality Lithuanian citizens had started which lasted until the end of August 1941. During 15-16 of August in the forest, near Bajorai village, near Rokiškis were fusilladed about 3200 Jews. At the end of August in Antanašė village were killed more than 1000 Jews. At this moment in Rokiškis does not live no one from the descendants of litvakes.

The place of Holocaust near Bajorai village.

List of references

1. Miškinis A. *Rokiškio miesto istorinė raida (iki 1969 m.) Rokiškis: miestas, kraštas žmonės.* Vilnius, 1999.
2. Miškinis A. *Rokiškio miesto istorinė raida (iki 1969 m.) Rokiškis: miestas, kraštas žmonės.* Vilnius, 1999.
3. RKM 4035 1825 m. Rokiškio dvaro inventoriaus knyga.
4. Miškinis A. *Rokiškio miesto istorinė raida (iki 1969 m.) Rokiškis: miestas, kraštas žmonės.* Vilnius, 1999.
5. Miškinis A. *Rokiškio miesto istorinė raida (iki 1969 m.) Rokiškis: miestas, kraštas žmonės.* Vilnius, 1999.
6. Miškinis A. *Rokiškio miesto istorinė raida (iki 1969 m.) Rokiškis: miestas, kraštas žmonės.* Vilnius, 1999.
7. <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/745/>
8. <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/745/>
9. *Lietuvos aidas* Nr. 12. 1933 m.
10. <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/745/>
11. <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/745/>
12. <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/745/>
13. <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/745/>
14. <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/745/>
15. <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/745/>
16. <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/745/>
17. *Savivaldybė.* Nr. 12. 1934 m.
18. *Lietuvos aidas* Nr. 221. 1933 m.
19. <http://www.zydai.lt/lt/content/viewitem/745/>

Leidinį remia:

Kultūros paveldo departamentas
prie Kultūros ministerijos

Rokiškio rajono savivaldybė

Philip Shapiro paramos fondas

Sudarytojai: Valius Kazlauskas, Giedrius Kujelis, Ona Mackevičienė

Projektavo Giedrius Kujelis

Teksta redagavo Jolita Jurevičienė

Is rusų kalbos vertė Giedrius Kujelis

Į anglų kalbą vertė vertimų biuras „Kloda“

Fotografijos Rokiškio krašto muziejaus fondų, Giedriaus Kujelio,

Mellerų šeimos archyvo

Spausdino spaustuvė „Sirma“

Rokiškio krašto muziejaus leidinys

Rokiškio krašto muziejus

Tyzenhauzų al. 5, Rokiskis LT-42115

Rokiškis, 2014